

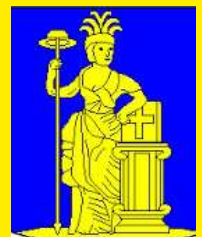

Jaargang 48 / 2020-3

DE ZANDLOPER

Uitgave van de Vereniging Oud Ede
Verschijnt viermaal per jaar

HISTORIE naar TOEKOMST

WIJ DIGITALISEREN:

*(oude) foto's
dia's en negatieven
video's en 8mm films*

www.FotoVideoEde.nl | 0318-616414 | service@FotoVideoEde.nl

ALLES VOOR DE DOE-HET-ZELVER

Verf Hout Wandplaten Behang
Raamdecoratie Gereedschap IJzerwaren Electra

Dit alles natuurlijk bij:

DOE-HET-ZELF MARKT

ELBERT JANSEN V/H DE NOOY

KOLKAKKERWEG 65 - 67 - EDE - TEL.(0318) 611680

Wij geven u een deskundig advies, zagen voor u en bezorgen gratis

OPTIEK SLOOF

Grotestraat 62 Ede

0318 - 64 04 79

info@optieksloof.nl

www.optieksloof.nl

Voorzijde omslag: In dit witte met riet en pannen gedekte huisje aan de tegenwoordige Concordialaan woonden Jan Verweij en zijn vrouw Jannigje Schreuder met hun zeven zoons en elf dochters (GA12838).

Zie pagina 16 e.v.

DE ZANDLOPER

Van het Bestuur

2020 is het jaar waarin het covid19-virus bijeenkomsten stillegt: geen lezingen, geen excursie, en onze *Algemene Leden Vergadering* is noodgedwongen elektronisch gehouden. Aan de leden met e-mail hebben wij de uitslagen al doorgegeven. De Zandloper bereikt alle leden en daarom hierbij nogmaals de uitslag van de raadpleging: er zijn in totaal 82 stemmen uitgebracht: 66 via de mail; 11 via de post en 5 telefonisch: 81 leden gingen akkoord met alle voorgelegde agendapunten en één lid onthield zich van stemming.

Dus heeft het bestuur op 24 juni geconcludeerd dat de ALV 2020 heeft ingestemd met het verslag van de ALV 2019; het jaarverslag en de jaarrekening over 2019; de begroting voor 2020, de samenstelling van de kascommissie 2020 door herbenoeming van Gerry den Boggende en benoeming van Arie de Leeuw; het hand-

haven van de contributie op € 17,50 per jaar; het verlengen van het mandaat voor het bestuur (statuten art 13-5), en de verkiezing van Hans Post tot bestuurslid. Het bestuur heeft Hans inmiddels benoemd als secretaris.

Overigens werkt het bestuur gewoon verder aan de Vereniging:

* De statuten: In goede samenwerking met notariskantoor Posthuma-Schutte worden de statuten aangepast aan deze tijd met elektronische mogelijkheden, is de omschrijving van het doel van de Vereniging iets uitgebreid en zijn nog wat kleinere aanpassingen aangebracht. Het wijzigen van de statuten is alleen mogelijk via een 'normale' Algemene Leden Vergadering en dus ligt het ontwerp rustig op de plank in afwachting

Uitgave van de Vereniging Oud Ede jrg 48 - september 2020

Van het Bestuur	1
Agenda /Correctie	2
Hotel- en Pensiongids 1926	3
Ongewilde doodslag in 1713	11
Raadsel biocentrale	15
Een halve eeuw Ede - 2	16
Doos 22: CHU Ede	25
Een geërfde in de Buurt Ede- Veldhuizen	28
Razzia - aanvulling	31
Colofon	32

van de eerstkomende ALV die ‘gewoon’ met de leden in vergadering bijeen in een zaal kan worden gehouden.

* Onze nieuwe website is bijna klaar. We worstelen nog met het probleem hoe we De Zandlopers op trefwoord doorzoekbaar kunnen maken.

Cultura Erfgoed en het HME zijn beperkt open. Als deze Zandloper verschijnt, is de verbouwing van Cultura klaar en kunnen mensen weer eenvoudig terecht bij Cultura Erfgoed en het kantoor van het Historisch Museum Ede. Wat blijft is dat er volop werk is voor vrijwilligers zoals het *scannen* van onze documentenmappen. Scannen is handwerk, maar al scannend leer je heel veel over Oud Ede, en werk je bovendien in een plezierige sfeer. Dus als je één of meer dagdelen per week wil scannen: Graag...

De *Open Monumenten Dag* op 12 september: De werkgroep heeft een programma kunnen maken dat zich vooral in de buitenlucht afspeelt. Voor Ede is een wandeling georganiseerd vanaf het natuurcentrum langs historisch boeiende plekken. Zie de berichtgeving op onze website.

In deze Zandloper vindt u de laatste ‘Pak maar een doos’ van *Gerard van Bruggen*. Het is ook de laatste Zandloper met Gerard in de redactie. Gerard vindt het na ruim zes jaar actief te zijn geweest in de redactie en na ruim tien jaar onderzoek en het schrijven van een serie boeken, waaronder vijf prachtige Historische Cahiers en nog één in de pen, tijd voor echt iets anders.

Het bestuur dankt Gerard van harte voor zijn werk in de redactie en natuurlijk voor de prachtige lezingen die hij voor de Vereniging heeft gehouden. De laatste over de Doesburgerbuurt zal velen van u nog helder voor ogen staan.

En natuurlijk: *Er is nu een vacature in de redactie*. Bij interesse gaan wij graag met kandidaten in gesprek.

Simon van de Pol, voorzitter

Agenda

Medio november (indien mogelijk vanwege Corona): Lezing door *Margaret Leidelmeijer* over *repatriëring vanuit Nederlands-Indië vanaf 1946* naar ook de gemeente Ede. Wij doen dit samen met Cultura Erfgoed en het Historisch Museum Ede.

Correctie

In vorige Zandloper (2020-2) stond op pagina 31 o.a.: ‘...want in het presentieboekje staan ze genoteerd voor 44 uur (zes dagen van 8 uur, op zaterdag 4 uur en ’s zondags vrij).’

Lezer *Theo van Dorland* kan beter rekenen dan de redactie. Uiteraard had het moeten zijn: ‘**vijf** dagen van 8 uur, op zaterdag 4 uur en ’s zondags vrij’.

In 1926 geeft de Gelderse VVV de Hotel- en Pensiongids voor de provincie Gelderland uit. De tekst die betrekking heeft op Ede wordt hieronder, in oude spelling, weergegeven inclusief bijbehorende advertenties.

Zes jaar later (1932) wordt het Reisboek voor de provincie Gelderland uitgegeven. De opzet is praktisch identiek. In plaats van de uitgebreide opsomming van hotels en pensions wordt nu veel aandacht besteed aan onder andere wandelingen rond het dorp Ede.

De tekst uit 1926 wordt hieronder aangevuld met die uit 1932. Grote verschillen t.o.v. de uitgave uit 1926 worden, ook weer in de oude spelling, cursief aangegeven.

Hotel- en Pensiongids

voor de provincie Gelderland 1926

Inf. Bureau V.V.V., Klinkerbergerweg 23
Secretaris: Acasialaan 11

De gemeente Ede telde 1 januari 1926 27.025 inwoners, waarvan Nederlandsch Hervormden en Gereformeerden het grootste gedeelte uitmaken.

De gemeente omvat de dorpen Ede, Bennekom, Lunteren, Ederveen, Otterlo en Geldersch-Veenendaal. *Tot deze dorpen behooren 25 buurtschappen, waarvan voor het toerisme van belang zijn Ginkel, Hoekelom, de Valk, Meulunteren, Harskamp, Hoenderlo (ged. ook Apeldoorn), Deelen en Reemst.*

Het dorp Ede, dat ongeveer 10.000 inwoners heeft, is gunstig gelegen in het centrum des lands, met goede spoorwegverbinding, t.w. aan de lijn Arnhem-Utrecht – bijna alle sneltreinen stoppen te Ede – en aan de lokaalspoor Ede-Lunteren-Nijkerk-Amersfoort-Zwolle. Voorts is er een tramverbinding

Ede-Bennekom-Wageningen. Er zijn geregelde autobusdiensten van Ede (dorp)-Ede (station S.S.), Lunteren-Ede (station S.S.), Ede (station S.S.)-Bennekom-Wageningen-Renkum.

Bestaansbronnen: Landbouw, kunstzijde-industrie (A.K.U.) en Vreemdelingenverkeer.

De omstreken van Ede zijn afwisselend en mooi met prachtige bosschen, heide en verstuivingen. De schilderachtige omgeving leent zich op bijzondere wijze tot afwisselende kleine en groote wandelingen. Goede wegen stellen den fietser in staat de nabij gelegen dorpen en verder afgelegen gemeenten te bezoeken.

Ede heeft een Nederlandsch Hervormde, een Gereformeerde, een Luthersche en een R.K. kerk alsmede een gebouw van den Ned. Protestantenvbond, de Chr. Gereformeerde en Gereformeerde gemeente. Apostolische godsdienstoefeningen en Theosofische bijeenkomsten (in kerkgebouw Prot. Bond) worden er gehouden.

Koloniehuis voor Zwakzinnigen "Zonneoord", Herstellingsoord "Hora", Post-, tel. en telef.kantoor. Telefoon dag en nacht. (Station). Politiebureau bij Gemeentehuis, tel. 35.

Wat het onderwijs betreft zijn er de volgende inrichtingen: 1 openbare lagere school, 1 openbare U.L.O. school, 2 bijzondere Hervormde lagere scholen, 2 bijzondere lagere scholen met den Bijbel, 1 Chr. U.L.O. school, 1 bijzondere neutrale lagere school en 1 bijzondere Rooms-Katholieke lagere school. *Neutr. Sch. Lyceum in voorbereiding, Landbouwschool en Landbouwhuishoudschool.* Een bijzondere onderwijsinrichting is de Vakteekenschool met 5-j. cursus.

Te Ede zijn meerdere sportverenigingen o.a. gymnastiekvereniging Sparta, met eigen gebouw, en D.O.K. (Christelijke); voetbalvereniging E.F.C., Enka I en II. Voor wintersport heeft men de Edesche IJsvereeniging. *Openluchtwembad der zwemvereen Ede bij Station (zeer mooi).*

Te Ede is een concertzaal (Buitenlust), waar de meeste tooneel- en muziekgezelschappen optreden en bioscoopavonden worden gegeven.

Voorts zijn te Ede drie zangverenigingen waaronder een Afd. v. Toonkunst, het Edesche Fanfarecorps, het Harmoniegezelschap Enka en het muziekcorps van de Onderofficieren van het garnizoen. Men heeft een tweetal sociëteiten, drie kegelclubs en een dameskegelclub, één schaakvereniging en twee mandolineclubs. De afd. Ede van het Nut van het Algemeen houdt lezingen en organiseert uitvoeringen. Voorts bestaat er een Comité tot het houden van winterlezingen en een Comité tot het houden van Chr. Winterlezingen.

In "Ons Huis", het "Militair Tehuis" en de R.K. Militairen Vereeniging zijn meerdere malen lezingen en ontspanningsavonden.

Ede heeft voorts electrisch licht, gas- en waterleiding. Ede ligt in een bijzondere gezonde streek. Vandaar dat er zich meerdere herstellingssoorten vestigden.

BEZIENSWAARDIGHEDEN

Nederd. Herv. Kerk (oorspr. H. Barbara), 15e eeuw, (traptoren), preekstoel (1674), banken en doophek (1674), grafzerken 17e en 18e eeuw. Op het plein werd landgericht gehouden. Monument op den Paaschberg, Kunstzijde fabriek A.K.U. (introductie mogelijk).

Voor geologen: Afgraving op den Klinkenberg, Huize "Kernheim", Panorama op den Paaschberg.

HOTEL-PENSIONS

Hotel-pension "Welgelegen". Joh. v. d. Berg, Stationsstraat 64 66, telef. 46, kamers 18, bedden 22, l.m.o. f 3,-- à f 3,50, lunch à la carte, diner vanaf f 2,50, pension f 5.— à f 5,50 p.p p.d., 2 groote tuinen, hoenderpark. Tennis- en kegelbanen. Autogarage.

"Buitenlust", Stationsstraat, l.m.o. pension f 4,-- p.d. p.p. Des zomers avondconcerten.

H.G. Schimmel bij station N.C.S., l.m.o. f 2,50, pension f 4,-- t.m. f 4,50 p.p.p.d.

"Hof van Gelderland", Grootestraat.

"De Roskam", Grootestraat, l.m.o. f 2,25, pension f 3,75 p.d.p.p.

Hotel-Pension „Het Hof van Gelderland”
Café-Restaurant.

G. VAN LAAR — STALHOUDERIJ — EDE
Auto-garage aan het Hotel :-: Verhuur-Auto's
Autobusdienst Ede S.S. — Vice Versa.
Telefoon Interc. No. 8.

A. VAN LAAR — FORD-DEALER.

“De Oosthoorn”, Grootestraat l.m.o. f 2,50.

“Buitenzorg”, Amsterd. Straatweg.

“Hotel Terminus”, firma van Om-meren.

HOTEL-PENSIONS buiten het dorp.

“Zuid Ginkel”, Arnhemsche weg.

Hotel “De Driesprong”, Otterloosche weg, l.m.o. f 2,50, pension f 4,-- (buiten de vacantiemaanden f 3,50) p.d.p.p.

PENSIONS

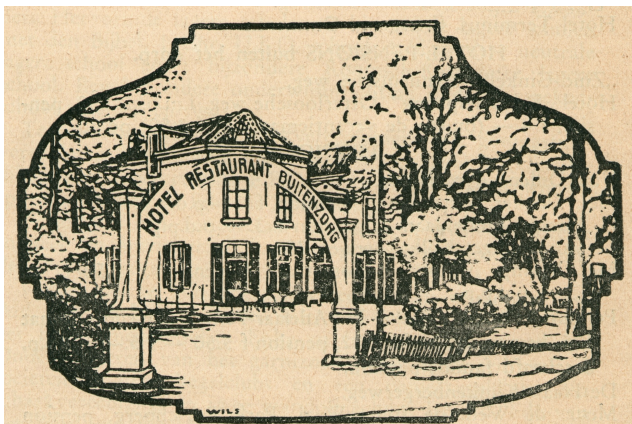
Van Dillen, Acasialaan.

Mej. Dekker, Acasialaan, pension f 3,-- p.d.p.p.

G Huyer, Lindelaan 2, pension f 3,-- p.d.p.p.

C. van Solinge, Kolkakkerweg 39.

Mej. Klomp, Nieuwe Stationsstraat 3, pension f 2,50 t.m. f 3,-- p.d.p.p.

HOTEL-PENSION „BUITENZORG”

Telefoon 4.

EEN DER MEEST MODERNE HOTELS DER VELUWE - GROOTE EN KLEINE KAMERS - VASTE WASCHTAFELS M. STROOMEND WATER - BADKAMERS - ELECTR. LICHT - W.C.S - GARAGE ZALEN VOOR ALLE DOELEINDEN - GRAVEL TENNISB. - ZOMER EN WINTER GEOPEND - PENSIONPR. F. 5.-. VOOR- EN NASEIZOEN F. 4.50 - VOOR LANG VERBLIJF GEREDUCEERDE PRIJS **VRAAGT TARIEF.**

Aanbevelend,

J. G. PIETERSE,

Cuisinier.

Lid H.O.R.E.C.A.F.

Pension “Henda”, Mevr. H. Adelaar-Fenega, Grootestraat 125, kamers 10, bedden 12, pension f 3,50 à f 5,-- p.d.p.p. Beschaafd familie-pension.

De Haas, Klinkenbergerweg.

Mevr. De Wed. de Jonge-Waal, Park Paaschberg, pension f 3,-- p.d.p.p.

A.van Heesen, Park Paaschberg, pension f 2,50 p.d.p.p.

Mevr. Sprey, Park Paaschberg 24, pension f 4,-- t.m. f 5,-- p.d.p.p.

E van den Burg, Park Paaschberg, pension *f* 3,-- p.d.p.p.

Mej. Wed. A. Scherrenburg, Paaschbergweg, pension *f* 3,-- p.d.p.p.

E.A. Gelink, Julianalaan

A. Koper, Kazernelaan

Mej. Wed. H. van Otterlo, Grootestraat, pension *f* 3,-- t.m. *f* 3,50 p.d.p.p. (alleen in de zomermaanden).

S.J. Frelier, "Solitude". Bergstraat 4, pension *f* 3,50 t.m. *f* 5,-- p.d.p.p.
Gezamenlijke eet- en conversatiezaal.

Mevr. Spekschot, Bergstraat 5.

H. Ras, "Ingenetta". Kreelsche weg 59, pension *f* 3,50 t.m. *f* 5,-- p.d.p.p.
Gezamenlijke eet- en conversatiezaal, ook aparte zitkamers.

W. van Dalen, "Dorpszicht", Grootestraat 29, pension *f* 3,-- t.m. *f* 4,-- p.d.p.p.

Joh. v.d. Bospoort, Boschpoortstraat 27, pension *f* 3,-- p.d.p.p.

G. Hey, Waterlooweg 48, *f* 2,50 t.m. *f* 3,-- p.d.p.p.

J. Joosten, Telefoonweg, pension *f* 4,-- p.d.p.p.

Mevr. Wed. Kalma, Otterlooscheweg

C.G. van Kapelleveen, Waterlooweg 11a, pension *f* 3,-- p.d.p.p.

A.J. van Wielink, Heuvelschepad 30, pension *f* 3,-- t.m. *f* 4,-- p.d.p.p.

F.J. van de Peppel, Singel 7, pension *f* 3,-- t.m. *f* 4,-- p.d.p.p.

Stap, Molenstraat 25, pension *f* 3,-- p.d.p.p.

L.D. Hettelingh, , Wijk E.C. 17b Veldhuizen, pension vanaf *f* 2,50 p.d.p.p.

D. Scholtus, Stationsweg 23

Pension "Villa Wahnfried", Mevr. V.d. Jagt, Arnhemscheweg tegenover de Hooge Paaschberg, pension *f* 4,-- p.d.p.p.

L.H. Brug, Grootestraat 130

Huize “Metamorphose”, Achter-Doelen

J. Boon, Schoolstraat.

Wed. Brink, Kazernelaan.

H. Verwoerd, Nieuwe Markt, gem. en ongem. Kamers met en zonder pension, prijzen nader overeen te komen, l.m.o. *f* 2,50.

PENSIONS buiten het dorp

Hotel-Pension “De Driesprong”, F. Stegehuis, aan de Driesprong, *f* 4,-- p.d.p.p.

J van Voorthuizen, Doesburgerheide, pension *f* 3,-- t.m. *f* 4,-- p.d.p.p.

KAMERS ZONDER PENSION

G. Huyer, Lindelaan 2, *f* 20,-- tot *f* 25.—per week., *f* 65,-- per maand.

A. Hallie, Grootestraat 121, *f* 30,-- per maand.

C.H. Haffmans, “De Betuwe”, Grootestraat

D. van Mourik, Telefoonweg 27, *f* 30,-- per maand.

A. van Heesen, Park Paaschberg, *f* 30,-- per maand.

Gaazenbeek, Maandereind

H. Mens, “De Dennenhoeve”.

KAMERS MET GEBRUIK VAN KEUKEN

J. Veenendaal, Verl. Kolkakkerweg 62, *f* 8,-- per week

Mevr. Spekschot, Bergstraat 5

Huize "Ingenetta", Kreelscheweg

W. van Dalen, “Dorpszicht”, Grootestraat 29, f 100,-- t.m. f 150,-- per maand.

Joh. v.d. Bospoort, Boschpoortstraat 27, f 80.—per maand.

Mej. A. Jansen, Otterlooscheweg 30.

J. Joosten, Telefoonweg.

WANDELINGEN EN FIETSTOCHTEN

1. Naar het wandelpark de Paaschberg, vlakbij het dorp, door het Edesche Bosch, links van den weg naar Arnhem, rechts van dien weg het groote bosch de “Sijsselt”.

2. Uit het dorp door de Bergstraat (of door park Paaschberg en Schoolstraat) langs de Sterrenberg links over den Ouden Arnhemschen weg tot men de Tra bereikt heeft, deze linksaf volgen tot en over den Kreelschenweg terug naar het dorp. (4 1/2 Km.).

3. De eerste zijweg rechts van den Arnhemschen Straatweg (Klinkerbergerw.), dan de eerste zijweg links (Heuvelsche pad) naar den Klinkenberg met zijn mooie dennen, zanderijen en via de Julianalaan terug.(3 Km.).

4. Stationsweg. Bij de concertzaal via Ericalaan en Art. Kazernes, naar de Sijsselt, door het bosch langs fietspad via de Zanddennen linksaf naar de Boschrand en steeds links houdende, bereikt men de hoogte van het Boddegat (Twaalf Apostelen), van hieruit over de heide schuin links naar den Straatweg Arnhem-Ede. (6 1/4 Km.).(noot redactie: De Sijsselt bestaat uit twaalf percelen die historische

Oude foto, ca. 1920, van de concertzaal Buitenlust met links de Ericalaan en voor het gebouw de Stationsweg (GA 26841).

namen hebben. Eén ervan heet het Boddegat, wat stuifzand betekent en die in het noordelijke deel ligt langs de oeroude Ossenweg naar Renkum. Vroeger stonden hier 12 oude dennen die in de volksmond de Twaalf Apostelen genoemd werden).

5. Ede-Dorp-Kreelscheweg langs de Kreeel-’t Lageveld langs de boerderij Groot Ginkel naar de herberg de Ginkel. Langs Amsterdamschen weg naar Ede. (11 Km.).

6. Van EdeNoord en Noord-Oostrand van bosch de Sijsselt. Bij blok 20 de spoorweg oversteken naar het Zuiden. Langs kasteel Heukelom, Bennekomsche weg, (11 Km.). (Op het landgoed kaarten gratis bij den eigenaar),

7. Ede dorp herberg de Driesprong, Hessenweg tot signaal Luntersche Heide, prachtig panorama over de Geldersche Vallei – in Westelijke richting naar Lunteren. Per spoor of autobus naar Ede terug. (10 Km.).

8. Ede naar Bennekom-Selterskamp-Prins Hendrikweg naar den Dikkenberg, in Noorderlijke richting tot spoorbaan. Langs spoorbaan naar Ede terug. (11 Km.).

9. Ede langs Kernheim naar Lunteren. Luntersche bosch, Galgenberg (met uitzichtoren) langs de “Veenen”, Molenweg naar Ede. (11 Km.).

10. Per bus naar Nol in het bosch. In Noordelijke richting den Bennekomschen weg oversteken. Langs Quadenoord naar spoorbaan, over Ginkelsche Heide, Arnheemsche straatweg naar Ede. (10 Km.).

11. Per tram naar Wageningen. Over Wageningschen Berg Langs Belvédere (prachtig uitzicht over de Betuwe) langs Oranje Nassauoord, Nol in ’t Bosch, langs Sanatorium naar het Groene Woud, Bennekom, Ede. (12 Km.).

12. Van Ede naar Otterlo. Langs het Hartepad naar Valkenberg, Mossel, langs Kruiponder naar Nieuw Reemst, in Zuidelijke richting naar de herberg het Planken Wambuis. Per autobus naar Ede. (11 Km.).

13. Voor de Boschbeek toegangskaarten f 0,25 bij V.V. te Ede, leden A.N.W.B. en Natuurmonumenten vrij.

14. Voor de Hullenberg toegangskaarten f 0,15 bij den boschbaas

15. Landgoed Hooge Veluwe (tussen Otterlo en Hoenderlo. Zandverstuivingen, hoge heuvels, bosch. Zaterdags en Zondags in den zomer voor leden Vereen. Behoud Natuurmonumenten kosteloos, voor anderen toegangsk. f 0,35, te vragen bij deze Vereen. Reguliersgracht 9, Amsterdam C).

16. De V.V.-Gids voor Ede geeft nog een groot aantal fietstochten aan. Vrije wandeling o.a. op de “Sijsselt”, “Kernheim” en in het Edesche bosch, samen groot 934 H.A..

Ongewilde doodslag in 1713

Gerard van Bruggen

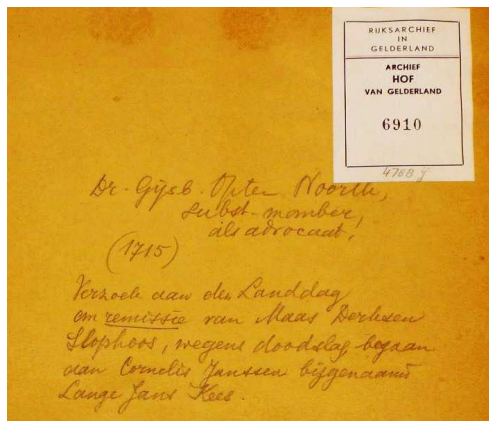
Bij het onderzoek in de diaconiearchieven van Ede kwam ik regelmatig de naam *Slophoos* tegen. In het Historisch Cahier *Leven van Barmhartigheid* heb ik dan ook een paragraaf aan deze familie gewijd.

Toen ik later in het Gelders Archief nader onderzoek deed naar de geschiedenis van de armoede in Ede, viel mij in de inventaris direct een dossier Slophoos op (Gelderse Landdagrecessen 1581-1798; archief 0124 inv.nr.1479). Nieuwsgierig geworden vroeg ik inzage in dit dossier. Vanuit het depot gearriveerd op mijn leestafel, heb ik me verdiept in de inhoud en hieronder wil ik in grote lijnen de dramatische geschiedenis die daarin tot ons komt, reconstrueren.

Hoofdpersoon is *Maes Dercksen Slophoos* uit Ede. In de namiddag van dinsdag 7 november 1713 bezoekt hij het huis van Trijn Assebodde (zoals zij *'in de wandeling genaamd'* wordt) in 't Veen. Het gaat hier om Stichts Veenendaal; in één van de stukken wordt namelijk vermeld dat *'t factum op den Stigtsen bodem was voorgevallen'*. Het huis is eigenlijk een kroeg; het kwam wel vaker voor dat (alleenstaande) vrouwen als 'herbergierster' in hun levensonderhoud moesten voorzien.

Met enkele anderen drinkt Maes hier iets, maar nadat hij *'zijn gelag betaalt had en stond op 't punt van na huijs te gaen'*, gaat het mis. Hij wordt op een agressieve manier aangesproken door Cornelis Janssen – *'gemenelijk lange Jans Kees genoemd'*. Waarschijnlijk hebben de twee mannen (nergens wordt een leeftijd genoemd) al eerder tegenover elkaar gestaan, want Kees verwijt Maes dat deze hem is ontlopen *'als een schelm'*. Maes ontkent dit en zegt dat het zijn tijd is om naar huis te gaan en dat hij geen ruzie zoekt: *'ik zoek geen quaestie, ik wil liever met u drinken'*. Maes biedt Kees een glas aan en Kees stelt voor om dan ook maar *'een deuntje te dansen'*. Maes gaat hierop in *'om alle zodanen van quaestie te eviteren'*. Na het dansen wil Kees dat Maes achter in de kamer gaat zitten maar dat weigert deze, omdat hij voelt dat lange Jans Kees ruzie zoekt. Maes stelt daarom voor te gaan zitten op de plek waar ze nu zijn (tussen anderen waarschijnlijk) en ze drinken samen nog wat. Dan neemt Kees Maes bij de hand en trekt hem in de richting van de deur. Maes reageert met: *'Ik zie wel Kees dat ik met u zal moeten vegten hoe node dat ik het doen wilde.'* Hij voegt er nog aan toe *'laten wij te vreden wezen en samen drinken'*.

Er zal inmiddels wel sprake van enige dronkenschap zijn, want het begint uit de

hand te lopen. Willem, de broer van Kees, bemoeit zich ermee en blokkeert de deur. Als echter ene Jacob Egberts toch naar buiten wil, trekt Willem zijn mes en brengt hem een snee toe. Jacob ziet zich genoodzaakt zich te verdedigen en trekt ook zijn mes. Ook Kees heeft inmiddels een mes in de hand, maar Maes Slophoos die bij hem staat nog niet. De moeder van Kees grijpt haar zoon van achteren '*aan zijn rock*' en '*lamenteerde ... en bad van dog niet te vegten*'. Is Kees een zoon van Trijn (de herbergierster) of bezoekt hij samen met zijn moeder de herberg?

'Grote furie'

Hoe het ook zij, Maes neemt de kans te baat om naar buiten te gaan, '*de straat op van Kees af om wegh te gaan en deze quaestie te vermijden*'. Als Kees zijn moeder met zijn mes bedreigt, laat deze hem los. Kees richt zich '*met een zeer grote furie*' op Maes Slophoos, die inmiddels al enkele stappen van hem verwijderd is, vliegt hem aan en snijdt Maes als deze zich omkeert in het gezicht. Om '*zijn lijf te verweren*' is het slachtoffer genoodzaakt '*het mes ook te trecken*'. Omdat Maes blijft stilstaan, haalt Kees voor de tweede keer naar hem uit en snijdt hem '*over de schouder*'. De heren (jongens?) staan nu met getrokken messen tegenover elkaar en '*den Suppliant (Maes dus) in verbaastheid en verlegentheid zijnde geraakt, en nu al twee sneden ontvangen hebbende, genootzaakt is geworden zijn lijf en leven te verdedigen, stekende ten dien einde met 't mes van terzijden na dezen aggressur.*' De afloop is catastrofaal. '*Tot zijn overgrote droefheid en tegen zijn intentie*' in ziet Maes dat zijn aanvaller '*op een bank viel, neder seeg en storf*'. Het lijkt alsof Kees op slag dood is, maar in een andere versie van de geschiedenis staat dat Maes hem '*sodanig heeft getroffen dat hij cort daar aan is overleden.*'

Tot zover de gebeurtenissen van die dinsdag in november 1713.

Wegens deze 'manslag' wordt Maes Slophoos in hechtenis genomen en veroordeeld. Over de procesgang en de veroordeling heb ik tot nu toe niets kunnen vinden. Ondanks onderzoek in verschillende in aanmerking komende archieven blijft de rechtspraak onvindbaar. Het meest waarschijnlijk is dat deze in Arnhem heeft plaatsgevonden (evenals het hierna genoemde vervolg), maar dat de stukken verloren zijn gegaan. Als bron voor dit artikel geldt alleen het eerder genoemd dossier, dat is aangelegd toen er in maart 1715 een verzoek tot 'remissie' werd ingediend. Remissie is de juridische term voor vermindering of kwijtschelding van een opgelegde straf; omdat elders in de stukken de term 'abolitie' gebruikt wordt, gaat het hier om een verzoek tot algehele kwijtschelding. Dat dit verzoek gedaan wordt aan de Gelderse Landdag komt omdat Maes Slophoos '*een Gelders inboorling*' is.

In het verzoek tot kwijtschelding van de straf wordt een aantal argumenten opgesomd.

In de eerste plaats wordt aangetoond dat er geen opzet in het spel was, hetgeen blijkt uit de verbaastheid waarmee '*den suppliant*' na het toedienen van de

dodelijke messteek blijft staan, *'ook so dat hij niet en dagte om zig te retireren, als na dat hem geseit wierd dat hij zoude gaan lopen dewijl Kees doot was.'*

De opsteller van het verzoek (wie dit is wordt niet duidelijk uit de stukken omdat de ondertekening ontbreekt, zoals vaker voorkomt bij kopieën) schrijft dan: *'Uit welk voorverhaalde en geverifieerde factuur so klaar als de son op de middag schijnt, comt te geblijken dat de supplt volcomen het moderamen in culpatae tutelae heeft geobserveert gehad.'* Deze Latijnse rechtsterm wil zoveel zeggen dat de veroordeelde *'volgens alle natuur en menschelijke rechten, die gene de welken uit sulk een oorszaak iemand ontlijft hebben, in totum excuseert'* (citaat uit het derde deel van *Nederlands Advys-boek inhoudende verscheide Consultatien en Advysen van voorname Regtsgeleerden in Nederland*). Met andere woorden: dat Maes Slophoos handelde uit noodweer is voldoende aangetoond.

'Defensie'

Het verzoekschrift vervolgt: *'Want tot hetselve worden gemeenlijk gerequireert deze drie hooftpunten, als eerstelijk de oorzaak waarom de defensie geschiedt, ten tweede de wijze op welke die geschiedt, en ten derden de tijd wanneer de defensie geschiedt.'* Deze drie punten worden vervolgens als volgt samengevat:

- De oorzaak van de defensie is dat de dader van de manslag door het slachtoffer *'is geaggredieert geworden'* (is aangevallen).
- De wijze van defensie bestaat uit *'afweringe van de insulte en attaque geproportioneert na de belediging en agressie zonder datter zelfs gerequireert word aan gelijkheid van wapenen.'*
- De tijd van de defensie is dat deze *'moet geschieden op de daat zelfs, gedurende den aanval.'*

Nadat verwezen is naar enkele juridische wetsartikelen wordt nogmaals verwezen naar de beschreven gang van zaken, waarmee *'volcomen bewesen'* is dat Cornelis Jansen de suppliant *'op allerlei wijze heeft gechoqueert en geafronteert om redenen van questie te mogen vinden'*, met andere woorden dat hij met woorden en daden ruzie gezocht heeft. Maes Slophoos daarentegen heeft getracht de ruzie uit de weg te gaan door *'bereit een stuk weegs na huijs te gaan en van hem ontslagen worden.'* Hierdoor heeft de suppliant meer gedaan dan volgens het *moderamen in culpatae tutelae* verplicht was: hij heeft zelfs twee messneden ontvangen, voordat hij tot verdediging overging. Opnieuw wordt dan met Latijnse rechtstermen de onschuld van Slophoos aangeduid: *quod primus ictus....*

Waarschijnlijk is de opsteller van het verweerschrift bekend met het feit dat herhaling de kracht van de boodschap is, want met andere woorden wordt nog tot twee maal toe de feitelijke gang van zaken weergegeven om Maes Slophoos vrij te pleiten. Steeds volgt ook een Latijnse zinsnede, verwijzend naar wetsartikelen. Ook wordt onderstreept dat Maes *'altijd van een stil en (...?) leven is geweest, geen ruzie oijt gezogt of gehad heeft, maar altijd dezelve tragten te mijden'*.

Kortom: de suppliant is aan deze manslag niet strafbaar 'nog na Goddelijke nog na menschelijke regten'. Hij behoort dan ook van alle straf gevrijwaard te worden. Waarschijnlijk is de jurisprudentie er op nageslagen, want 'zelfs zeggen de Rechtsgeleerden dat den Geaggredieerde zig nootzakelijk moet verweren, en dat hij zulx nalatende daar voor gehouden wordt als of hij zig zelfs gedoot had.'

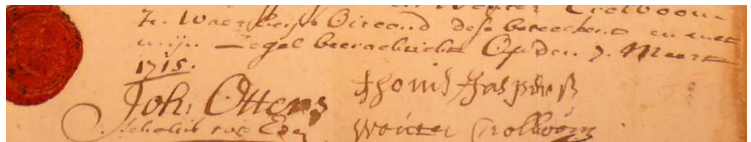
Hoewel de aan Maes Slophoos opgelegde straf tot nu toe niet is gevonden, blijkt uit het verzoekschrift dat dit waarschijnlijk een gevangenisstraf is. Maes verklaart namelijk dat hij 'liever 't land jaar en dag (had) willen ruijmen' (verbanning dus), te meer omdat de termijn van verbanning dan inmiddels 'ruim verstreken' zou zijn.

Interessant in het verzoekschrift is de opmerking dat de suppliant zich 'met de vrienden en naastbestaanden heeft verzoent'. Alhoewel dit niet met zoveel woorden wordt gezegd, zal het gaan om de nabestaanden van het slachtoffer.

De slotalinea van het verzoekschrift luidt als volgt: 'Zo vind zig denzelven genootzaakt om in alle ootmoedigheid zijn toevlugt tot UEd: Mo: aan dezen Suppl't als een inboorling van Veluwen en onderdaan van UEd: Mo: considererende het moderamen inculpatae tutelae so exactelijk bij denselven geobserveert (niettegenstaande 't factum op den Stigtse bodem is voorgevallen), aan denselven gelieven te accorderen Lantwinninge en abolitie van het voors. ongeluk, en het Hof Provinciaal te authoriseren om daar van de brieven in forma te doen expedieren en uit te geven.'

Het officiële verzoekschrift wordt ondersteund door een door de Edese schout Otters opgestelde verklaring van Wouter Derksen IJsvogel en Reijer Cornelissen, respectievelijk ongeveer 38 en 26 jaar oud. Op verzoek van Derk Gerritsen Slophoos, de vader van Maes, verklaren zij 'heel wel te kennen en van jongsaf gekend te hebben de voorn~ Maes Derksen Slophoos alhier 't saemen tot Ede gewoond en opgevoed'.

Interessant is de mededeling dat beide getuigen, Wouter en Reijer, in dienst zijn van Generaal La Leck en dat Maes Slophoos dient bij de

A photograph of a handwritten document in Dutch. The text is written in cursive ink on aged paper. At the top, it reads 'In Wac...'. Below that, 'Legal Bevracht...'. The main part of the document contains the names 'Joh. Otters', 'Thonis Jaspersz', and 'Wouter Crolboom'. There is a red wax seal on the left side of the document.

Ondertekening van de getuigenverklaring door schout Johan Otters, Thonis Jaspersz en Wouter Crolboom

Heere Corn. Verschuij. Dus 't saemen ind Armé dagelijks verkeert hebben, verklaeren samp en ieder in het bijzonder dat de voorn~ Maes Derksen nooit questie of ruzie oft krackeel met iemand gesogt oft gehad heeft.'

Het heeft allemaal niet geholpen!

Op de landdag in Arnhem van 13 maart tot 4 april 1715 wordt het verzoek besproken en doorverwezen naar het Hof om van advies te voorzien. Een jaar later op de landdag in Nijmegen (29 april tot 16 mei) wordt een beslissing genomen en op 3 mei 1716 wordt in de resolutien van de Gelderse Landdagrecessen het volgende ingeschreven:

'Verlezen Requeste van Maas Derckse Slophoos, zoon van Derk Gerritsen Slophoos tot Ede woonachtigh, daerbij versoekende Landwinninge en abolitie van den manslagh door suppliant op den 7en Novembr: des Jaars 1713 aen de persoon van Cornelis Jansz, gemeenlijck Lange Jans Kees genoemt begaan; En daar op gehad het Praeëdvies van den Hoven Provintiael bij Missive van den 28en April Jongstleden vervat.

Hebben Haar Edele Moogende mede versogte Landwinninghe en remissie als noogh te praematuur gedifficulteert en de selve afgeslaeghen.'

Hoe het verder is gegaan met Maes Slophoos, is in de mist van de geschiedenis onvindbaar gebleven.

Het raadsel van de bio-centrale van Tulp lijkt opgelost

Kees van Lohuizen

In de vorige Zandloper (2020-2) plaatste ik een oproep om informatie over de stroomvoorziening in Ede 1944-45. Het heeft tot nu toe geen reacties van lezers opgeleverd. Maar VOE-bestuurslid Patty Gonggrijp heeft twee documenten gevonden die zeker interessant zijn.

In een brief van 27 april 1945 meldt het Nederlandsche Roode Kruis afdeling Ede, dat op verzoek van de Canadezen de noodhospitalen in de Bergstraat en de Brouwerstraat zijn overgeplaatst naar 'Hora' in de bossen ten zuiden van de spoorlijn. Men heeft daar dringend elektra nodig om grondwater te kunnen oppompen voor het gebruik als drinkwater. De noodzaak is des nog groter omdat de patiënten van het noodhospitaal in 'Buitenzorg' ook nog moeten worden overgeplaatst.

In een brief van 2 mei van de PGEM meldt de door mij in mijn oproep genoemde heer Roman, dat die aansluiting technisch onmogelijk is. Ook meldt hij dat een zestal instellingen en bedrijven uit een noodcentrale (Tulp) via een meetkabel en een hoogspanningskabel stroom krijgen: Coöp. Malerij, Boterfabriek, Ziekenhuizen Buitenzorg en Zonneoord, Postkantoor en Radiocentrale.

Het lijkt mij aannemelijk dat dit destijds is gebeurd met goedkeuring van de Duitsers. Het zijn instanties gerelateerd aan ziekenverzorging, voedsel en communicatie die zonder elektra feitelijk niet konden werken. De levering van elektra in Ede was weggefallen, nadat de centrale in (bevrijd) Nijmegen in september 1944 was gestopt met de levering aan (bezette) gebieden ten noorden van de rivieren.

Het is ook aannemelijk dat er stroom werd afgetapt naar de schuilkelder van Tulp, zodat kapper Zomerhuis permanent permanent kon zetten in de kapsels van 'goede' klanten.

Een halve eeuw Ede - 2

Carel E.H.J. Verhoef

Middenstand en weekmarkt

Uit een lijst van middenstanders blijkt overduidelijk dat Ede in 1850 een geïsoleerde agrarische gemeenschap was. De middenstand hield zich alleen bezig met wat de boer nodig had voor zijn bedrijf en met de eerste levensbehoeften van de dorpsgenoten.

De smid kwam in actie wanneer de paarden van een nieuw hoefijzer moesten worden voorzien; de wagenmaker zorgde voor reparaties aan de boerenkarren, en de wieldraaier leverde nieuwe wielen. Het koren werd gemalen op een windkorenmolen.

Wieldraaierij. Hier werden houten wagenwielen gemaakt en van een ijzeren band voorzien. (Openluchtmuseum Arnhem).

Tussen 1850 en 1900 waren er in de gemeente Ede gemiddeld veertien smederijen, tien wagenmakers, een wieldraaierij, drie koper- en blikslagers, elf huis- en rijtuig-schilders, een zadelmaker, een leerlooierij, een touwslagerij, negen korenmolenaars en een honingzemerij waar de bijenhoning werd gezuiverd van stuifmeel en was.

Voor de normale levensbehoeften van de dorpingen waren er in de gemeente Ede op een bevolking van 8.967 (1850) en 15.195 (1900) inwoners, gemiddeld 26

*Links klompenmaker Derk van Bloemendaal en zijn gezin. Waterloweg 10 (GA14956)
Rechts kuiper Cornelis van Leeuwen; hij vestigde zich in 1889 aan de Molenstraat; in zijn kuiperij maakte hij houten tonnen (collectie Hartgers)*

Dit artikel is gebaseerd op enkele gesproken columns van de auteur voor Radio Ede FM over zijn boek: **Ede 1850-1900. Een Veluws dorp op de drempel van de moderne tijd.**

(In de boekhandel €19,95; leden VOE € 16,50, verkrijgbaar in Cultura).

Grootestraat circa 1890; de man met de kruiwagen is visboer Moller uit Wageningen. Hij ging eenmaal per week naar Ede om onder de toren vis te verkopen (GA15577)

brood- en koekenbakkerijen, 22 kleermakers, 14 klompenmakers, 14 schoenmakers, twee horloge- en klokkenmakers, een hoedenmakerij, 14 metselaars, 31 timmermansbazen, drie kuiperijen waar houten tonnen werden gemaakt en een grutterij waar men zijn ‘Albert Heijn’-boodschappen kon inslaan.

Wie van vis hield, kon eenmaal per week terecht bij visboer Moller uit Wageningen. Die liep met een kruiwagen vol vis van Wageningen naar ‘onder de toren’ waar hij zijn vis verkocht, in de hoop dat hij ’s middags met een lege kruiwagen naar huis kon wandelen.

En natuurlijk was er een slijterij en bierhandel, want ook toen hadden sommige inwoners vaak last van een grote dorst.

Dit alles veranderde heel langzaam door de aanleg van spoorlijnen en het verharden van de belangrijkste wegen. De verbeterde infrastructuur zorgde in het laatste deel van de negentiende eeuw zeer geleidelijk voor meer contacten met de buitenwereld, voor het ontstaan van de eerste industrieën en voor producten bestemd voor de export.

In mei 1853 werd, na vele dringende verzoeken en langdurige beraadslagingen in de gemeenteraad, een weekmarkt ingesteld. De directe aanleiding is zelfs voor Edese begrippen heel bijzonder. Ruim een half jaar daarvoor had de gemeenteraad op voorstel van baron Van Wassenaer van Catwijck een kermisverbod uitgevaardigd. Door dit verbod werd de lieve jeugd de kans ontnomen af en toe op de kermis flink uit de band te springen. Om de jongeren toch een ‘verzetje’ te bieden, besloot de raad een weekmarkt in te stellen. Zo werd de wekelijkse groente- en schapenmarkt het alternatief voor de kermis.

De gemeenteraad besloot de dinsdag tot marktdag te verheffen, maar Gedeputeerde

Staten van Utrecht staken daar een stokje voor. Op die dag was er in Stichts Veenendaal al een markt. De Edese dinsdag zou dus te veel concurrentie betekenen voor de Veenendalers. De woensdag was gereserveerd voor Wageningen en Scherpenzeel, de donderdag voor Barneveld en de vrijdag voor Arnhem. Vanwege de zondagsrust kon de markt niet op maandag worden georganiseerd, omdat de schapenboeren dan al op zondag met hun dieren op reis moesten. De zaterdag viel af omdat dat de Joodse sabbat is. Aangezien ook in Ede de week maar zeven dagen telt, besloot de gemeenteraad vast te houden aan de dinsdag. De minister maakte echter bezwaar en daar kon de raad niet tegenop. Dus moest Ede uiteindelijk toch naar de maandag als marktday. Zijne Majesteit koning Willem III verklaarde zich hiermee akkoord.

De markt werd op het zuidelijke deel van het oude kerkhof gehouden tegen betaling van *f* 7,50 per jaar aan de kerkvoogdij van de Nederlands Hervormde kerk van Ede en op voorwaarde dat direct na afloop van de markt 'eene behoorlijke reiniging van voormelde gehuurde grond' zou plaatsvinden..

Om de markt aantrekkelijk te maken, stelde de gemeenteraad enkele premies beschikbaar. Wie de meeste schapen naar de markt bracht, kon een premie van *f* 3.- krijgen, wie de op een na meeste schapen meenam *f* 2.- en de koper van de meeste schapen kreeg *f* 3.-. Voor de gemeenteraad, die bekend stond om zijn uitermate zuinige beleid, was dit een buitengewoon gul gebaar. Uiteindelijk bleek het

Twee vrouwen in Veluwe klederdracht op weg naar de markt. Foto ca. 1925-1940. (GA40245)

moeilijk om vast te stellen wie voor een premie in aanmerking kwam. Het gulle gebaar ging niet door en de raad hield de centen in de gemeentekas.

Dat de markt het in het begin niet onverdienstelijk deed, blijkt uit de cijfers. In 1854 werden er 400 schapen verkocht, 223 jonge varkens, 1 rund, 1181 pond boter, 215 pond kaas en 3500 eieren. Het nieuwigheidje was er echter al snel vanaf en prompt begon de markt een kwijnend bestaan te leiden. Om kort daarna te worden opgeheven. Edenaren gingen liever naar de markten in de omgeving.

Een jaar of tien later werd een nieuwe start gemaakt. Het bleek een valse start, want door de uitbraak van veepest werd het verboden vee te vervoeren. Het volgende jaar, 1866, was er weer een schapenmarkt. De zuinige raad schafte de premies af, omdat de markt voldoende ingeburgerd zou zijn.

Een jaar later brak er tyfus uit onder het vee en weer moest de markt worden afgelast.

Naast de schapenmarkt kwam er ook een paardenmarkt, in 1883 aangevuld met een ‘vette kalverenmarkt’. Maar het ging niet goed met de markt. Zes jaar later werd de schapenmarkt achter de Oude Kerk opgeheven bij gebrek aan schapenhouders die met hun dieren naar de markt wilden komen.

Intussen hebben wij nog altijd dankzij de beslissing van de gemeenteraad uit 1852, onze maandagse marktdag.

Bevolkingstoename en emigratie

Tussen 1850 en 1900 groeide de bevolking van de gemeente Ede van 8.967 naar 15.195 inwoners. Of die mooie getallen kloppen, valt te betwijfelen. In 1862 werd een getal van 10.102 inwoners in het gemeentelijke verslag vermeld, maar de gemeentesecretaris maakte er de volgende opmerking bij: *‘Van de feitelijke bevolking kan geen opgave gedaan worden, aangezien daarvan sedert jaren geen behoorlijke aantekening is gehouden.’* Kennelijk woonden er in Ede ook toen al ‘illegalen’. In 1850 klaagden B&W van Ede dat men elders in het land van het bevolkingsregister een potje maakte, maar in Ede zelf was ook niet alles correct genoteerd.

Dat kwam zo. Elke tien jaar werd een volkstelling georganiseerd, maar de formulieren werden niet altijd op de juiste wijze ingevuld. De spelling van de namen en de dagtekening van de geboorten werden vaak onnauwkeurig opgeschreven. In de tijd dat de Fransen hier de baas waren, 1795-1813, werd in 1811 de Burgerlijke Stand ingevoerd. Elke Nederlander moest toen een achternaam kiezen. Wie bakker was, koos Bakker als achternaam. Heette je vader Jan, dan was jij Janszoon, verbasterd tot Jansen. Zo ontstonden de families Willemsen, Cornelissen, Pieteresen, enz. Wie scheel was, werd Scheele genoemd. Sommigen konden zich nog herinneren dat zij naakt geboren waren; zij kozen Naaktgeboren als achternaam.

Ook hield men zich niet altijd aan dezelfde schrijfwijze. Jansen kun je ook met twee ss-en of met sz schrijven. Daardoor stond dezelfde persoon soms onder ver-

In dit witte met riet en pannen gedekte huisje aan de tegenwoordige Concordialaan woonden Jan Verweij en zijn vrouw Jannigje Schreuder met hun zeven zoons en elf dochters. Foto ca. 1917-1918.(GA12838)

schillende namen in het bevolkingsregister. Ook waren velen verhuisd zonder te melden dat zij zouden vertrekken. Pas in 1881 meldden B&W opgewekt *'de bevolkingsregisters worden dagelijks geregeld bijgehouden'*.

Klopten de inwonertallen meestal niet helemaal, de Edese bevolking groeide desondanks als kool door een gestaag toenemend aantal geboorten en door migranten van elders. In 1850 werden ruim 300 kinderen geboren. Tegen het eind van de eeuw was dat tot ongeveer 500 per jaar opgelopen. Gezinnen met meer dan tien kinderen kwamen veelvuldig voor. In een klein wit huisje aan de Concordialaan woonden Jan Verweij en zijn vrouw met hun zeven zoons en elf dochters.

Opvallend in de jaaroverzichten zijn de aantallen doodgeboren kinderen. Van de 310 in 1850 geboren kinderen waren er 19 niet in leven. Dat aantal varieerde in de periode 1850-1900 tussen 10 en 33 per jaar, oftewel tussen de drie en tien procent van de nieuw-geborenen. Dit hoge sterftecijfer kwam hoogstwaarschijnlijk doordat de moeders zware lichamelijke arbeid op het land verrichtten en tot vlak vóór de bevalling moesten doorwerken. Daardoor werden sommige kinderen te vroeg geboren zonder kraamzorg. Zwangerschapsverlof bestond niet. Ook liet de medische kennis van de vroedvrouwen wel eens wat te wensen over.

In de periode 1850-1900 verhuisde een langzaam toenemend aantal Nederlanders van elders naar Ede. Een deel van deze migranten behoorde tot de goeude stand.

Dubbele villa Ararat aan de Stationsweg. Foto ca. 1904-1906. (GA18481)

Deze nieuwkomers lieten de eerste villa's bouwen aan de Grindweg, de latere Stationsweg, en aan de Amsterdamse- en de Arnhemseweg. Dit waren merendeels gepensioneerden uit westelijk Nederland of uit Nederlands-Indië, die vanwege de gezonde boslucht in Ede kwamen wonen.

De familie Nikkel vóór zij naar de Verenigde Staten emigreerden; de foto is genomen bij hun boerderij Doesburg 23, thans Lunterseweg 53, Ede (foto 1907, GA43291)

Naast immigranten, waren er ook emigranten. Een groot deel van de Edese bevolking, met name de kleine boeren en landarbeiders, verkeerde in permanente armoede. Toen de toestand in de landbouw na 1861 verslechterde, verliet een toenemend aantal van hen Ede en verhuisde naar elders in Nederland. Een deel vertrok naar het buitenland.

In 1850 zochten 323 Edenaren elders een betere bestaansmogelijkheid. Dat aantal liep na 1861 snel op. Tot 1900 was het jaargemiddelde 624. Alleen door het hoge geboortecijfer en de instroom van elders, nam het bevolkingsaantal toe. Toch waren er enkele jaren waarin meer Edenaren vertrokken dan er bijkwamen.

De meeste emigranten behoorden tot grote gezinnen. Van degenen die naar het buitenland gingen, vertrok het merendeel naar Noord-Amerika, onder andere naar Michigan en New York. Maar ook andere verre oorden stonden in de belangstelling, zoals Zuid-Afrika en Nederlands-Indië.

In 1853 en 1854 verhuisde niemand naar het buitenland. De gemeentesecretaris noteerde in zijn verslag: 'Verhuizingen naar Noord-Amerika of andere vreemde gewesten hebben niet plaats gehad.'

In de Verenigde Staten was vooral de stad *Pella* in de staat Iowa in trek bij de Edenaren. Daar had zich in 1847 een kolonie Nederlanders gevestigd die met ds. Scholte van de Christelijk Afgescheiden Gemeente de oceaan waren overgestoken, omdat zij in Nederland niet vrij hun geloof konden beleven.

In 1855 ging Teunis van Veenschoten met vrouw en acht kinderen naar Pella. Tussen 1855 en 1858 vertrokken vijftien gezinnen en nog enkele individuele gelukzoekers naar die stad. Daar wordt nog steeds Pella-Nederlands gesproken, een dialect dat is gebaseerd op het Zuid- Gelders. Het is een van de plaatsjes in de Verenigde Staten waar het Nederlandse karakter het best bewaard is gebleven. Het heeft nog het knusse van een Nederlands dorp. Het originele woonhuis van ds. Scholte staat er nog.

Toen de gereformeerde voorman Abraham Kuyper in 1898 Pella bezocht, werd het Wilhelmus gezongen, hadden zijn toehoorders zich met oranje kokardes getooid en het portret van de kort daarvóór tot koningin ingehuldigde Wilhelmina aan de wand gehangen.

Kunst en sport

Van enige belangstelling voor kunst was bij de Edese bevolking in de negentiende eeuw geen sprake. Dat is niet verwonderlijk. Men werkte van 's morgens vroeg tot 's avonds laat op het land, in de stal, in de bakkerij, de smederij, de wieldraaijerij, enz. Het was een hard bestaan. De 'vrije zaterdag' bestond nog niet. Bovendien hadden veel oudere Edenaren geen onderwijs genoten.

De enkele kunstenaar die in Ede werkte, kwam van buiten en had hier doorgaans een tweede woning, waar hij meestal alleen de zomermanden verbleef. Men kwam naar Ede vanuit een belangstelling voor het leven op het platteland. Van contact op cultureel niveau met de plaatselijke bevolking was geen sprake.

De bekendste kunstschilder, etsen, fotograaf, tekenaar en schrijver die eind negentiende eeuw in Ede heeft gewerkt, was *Willem Witsen*. Tussen 1893 en 1902 woonde hij afwisselend in Amsterdam en in villa *Zonnenberg*. Hij behoorde tot de stroming van het impressionisme en was bevriend met Breitner en Isaac Israëls. Witsen vond in Ede een nog authentiek Veluws boerendorp. Dat trok hem aan en het leven op de boerderij vormde het onderwerp van veel van zijn schilderijen, etsen en tekeningen. Heel bekend is zijn tekening van oude boerderijtjes bij een van de dorpspompen in de bocht van de Driehoek.

Een tweede impressionistische schilder die in de zomermaanden in Ede of Lunteren woonde, was *Martinus Neskens*. Hij schilderde landschappen en schaapskudden op de heide. Zijn schilderijen en aquarellen werden veel door Amerikanen gekocht. Van hem wordt verteld dat hij tijdens een onweer op zijn paard door Lunteren reed, gekleed in een wit laken om de bijgelovige inheemse bevolking de stuipen op het lijf te jagen.

In 1896 kwam de schilderes en etster *Maria Wandscheer* naar Ede. Tot haar dood in 1936 woonde zij in *Villa Hugo* aan de Stationsweg. Zij leerde

Willem Witsen, tekening van huisjes in de bocht van de Driehoek bij een van de oude dorpspompen van Ede (GA27342)

Maria Wandscheer: Boerin met dorsvlegel; aquarel, eigendom Ph. van Dael, Rhenen

het etsen van Willem Witsen. Maria Wandscheer schilderde vooral bloemstillevens en portretten en verwierf daarmee landelijke bekendheid. Haar werken werden in Amsterdam, Den Haag en Rotterdam tentoongesteld. Ook zij had belangstelling voor haar omgeving, en verschillende van haar schilderijen en aquarellen hadden het boerenleven als onderwerp.

Een eerste aanzet tot culturele ontwikkeling was de oprichting van de Sociëteit *Tot gezellig Onderhoud* in 1883. De vereniging organiseerde in de zomer concerten en in de winter zogenaamde 'literarische voordrachten', waar gedichten werden voorgedragen en boeken werden besproken. Dat alles geschiedde in een lokaaltje van hotel *Het Hof van Gelderland*.

De leden van de Sociëteit zullen tot de liberaal denkende kleine minderheid van de bevolking hebben behoord, want in het statuut van de vereniging staan regels over het gebruik van speel-

kaarten en van het biljart. In die tijd waren biljarten en spelen met 'des duivels prentenboek', zoals de speelkaarten werden genoemd, door de kerkelijke autoriteiten verboden voor de leden van de protestantse kerk. En tot die kerk behoorde toen 98% van de Edese bevolking.

Voor de geestelijke ontwikkeling van de bevolking is een *bibliotheek* van grote betekenis. Dat geldt zeker wanneer er in de nabije omgeving geen door de overheid gefinancierd voortgezet onderwijs is, zoals dat tot 1902 in Ede het geval is geweest. Op initiatief van gemeentesecretaris Ten Cate en de heer Senn van Balen werd in 1870 een 'volksbibliotheek' opgericht. Eind van dat jaar telde men 900 boeken en waren er 1707 uitleningen geweest. De 'bieb' voorzag in een behoefte. Zij was gevestigd in een lokaal van het gemeentehuis en was elke zaterdagavond geopend. De collectie boeken bestond uit reisbeschrijvingen, stichtelijke boeken en historische werken. Romans waren 'uit den boze'. Daarin zouden wel eens zinnenprikkelende

Hof van Gelderland aan de Grotestraat. In een lokaaltje van dit logement hield de Sociëteit 'Tot gezellig Onderhoud' sinds 1863 haar bijeenkomsten.

Gymnastiekvereniging Sparta bestond in 1921 25 jaar. De vereniging telde uitsluitend mannelijke leden, leiders en bestuursleden. Zij poseren hier voor villa Mignon aan de Torenstraat, waar zij toen een oefenruimte hadden (GA24637)

verhalen of goddeloze uitdrukkingen kunnen staan. Toen Ede in 1898 een nieuw gemeentehuis kreeg, was daar voor alles plaats, behalve voor de bibliotheek. Bij het bouwplan had men daar kennelijk geen rekening mee gehouden. Het betekende het voorlopige einde van deze, vooral in die tijd, zo nuttige instelling.

Vlak vóór het einde van de eeuw, in 1896, werd in Ede de eerste sportvereniging opgericht. Elders in ons land was men al veel eerder tot de conclusie gekomen dat sporten goed is voor de lichamelijke en geestelijke conditie, maar in Ede keek men daar wat anders tegen aan. Men vond dat ‘moderne fratsen’ en vanaf de kansel werd de toehoorders verteld dat het ‘een verwerpelijke bezigheid’ was waar een christen zich verre van moest houden. Toch waagden enkele sportliefhebbers en twee onderwijzers het om in 1896 de gymnastiekvereniging *Sparta* op te richten. In een schuur aan de Bergstraat werden de eerste trainingen gegeven. Kort daarna ging men naar een voormalige kolenbergplaats met houten vloer. Niet ideaal, want bij springoefeningen stooft het kolengruis uit de vloernaden omhoog. Op weg naar de zaal hielden de sporters hun gymkleding onder hun dagelijkse kleren verborgen om te voorkomen dat zij onderweg lastig gevallen zouden worden. De club begon met tien leden. Dames werden niet toegelaten. Op de foto van het 25-jarig bestaan in 1921 staan de leden, de leiders en het bestuur afgebeeld: allemaal mannen.

Zie voor de vindplaatsen van de gegevens voor dit artikel: Bronnen, Literatuur en Noten, pg. 255 t/m 272 van eerder vermeld boek.

De laatste doos - 22: CHU-kiesvereniging Ede

Gerard van Bruggen

Met dit artikel over de CHU-kiesvereniging sluit ik de serie 'Pak maar een doos' af. Het gaat deze keer om een deel van het *Archief CHU-kiesvereniging gemeente Ede 1959-1980* (archieffnummer 64). Liever had ik ter afsluiting een historisch interessantere doos gezien, maar een doos terugsturen heb ik slechts één keer gedaan en daar blijft het bij.

De doos is onderdeel van een groter archief met in totaal 54 inventarisnummers, waarvan de eerste 17 in mijn doos zitten. Voor velen zal de lettercombinatie CHU nietszeggend zijn, maar bij mij roept het een jeugdherinnering op. Opgegroeid in een degelijk Nederlands-Hervormd gezin, kwam in verkiezingstijd altijd de vraag boven of vader en moeder nu CHU of ARP zouden stemmen – volgens mij was het meestal de iets conservatievere CHU. De letters staan voor **Christelijk-Historische Unie** en dat was dus een politieke partij. De inleiding op de inventarisatie van het archief (te vinden op de website van het gemeentearchief) leert me dat de CHU in 1908 ontstaan is uit een fusie van de Christelijk-Historische Partij en de Bond van Kiesverenigingen op Christelijk-Historische grondslag in Friesland. Twee bekende CHU-leden in de Tweede Kamer waren destijds De Savornin Lohman en Tilanus (tevens partijvoorzitter van 1939-1963).

Eigenlijk wel een beetje een saaie doos, maar voor wie geïnteresseerd is in plaatselijke politiek zeker de moeite waard. Merkwaardig is dat in het gemeentearchief politiek niet gelijkwaardig behandeld wordt. Het archief van de *Anti Revolutionaire Partij, Kiesvereniging Bennekom* is bijvoorbeeld te vinden in de afdelingen **Openbaar Bestuur** en **Sociaal-cultureel welzijn**, evenals het archief van de *CDA-fractie*, terwijl het archief van de *CHU-kiesvereniging* alleen in de laatste rubriek genoemd wordt.

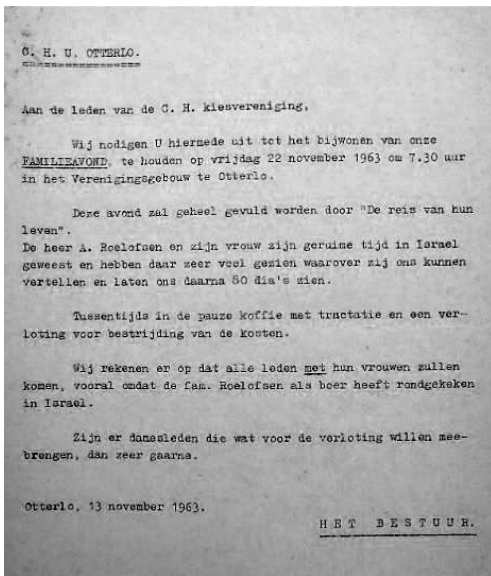
Het eerste inventarisnummer is het notulenschrift van de kiesvereniging, dat begint met een verslag van 25 maart 1960, de datum waarop iets nieuws van start gaat. Tot dit moment kende ieder dorp in de gemeente zijn eigen kiesvereniging, maar vanaf 1960 zijn deze verenigd in de *Gemeentelijke Chr. Historische Kiesvereniging*. Zoals bij iedere christelijke vereniging begint iedere vergadering met schriftlezing en gebed, een moment van inkeer en verootmoediging. Er wordt een

bestuur gevormd van zeven leden 'waarbij alle plaatselijke kiesverenigingen betrokken zijn.' Het bestuur zal worden uitgebreid tot negen personen 'wanneer 'De Klomp-Ederveen' en Wekerom weer beschikken over een zelfstandige kiesvereniging'. Vier jaar later zijn deze kiesverenigingen er, want uit 1964 stamt bijgaand staatje.

	aantal leden v.d. kiesvereniging.	aantal bestuursleden gem. kiesvereniging.
Ede	198	2
Bennelom	58	1
Lunteren	60	1
Otterlo	30	1
Harskamp	16	1
Ederveen	25	
De Valk, Wekerom	20	
Totale	407	7

Tot voorzitter van de gemeentelijke kiesvereniging wordt benoemd de heer H. van de Pol, die 'met enige aandrang' de benoeming op zich neemt 'met dien verstande dat hij zich de vrijheid voorbehoudt om nog enkele andere leden te bewerken om eventueel de voorzittershamer op te nemen.' Het bewerken van anderen heeft geen succes, want gedurende een aantal jaren hanteert Van de Pol zelf de voorzittershamer. Op zijn voorstel wordt Slager, hoofd van de Paasbergschool, verzocht een bibliotheek te vormen, 'zodat regelmatig de diverse uitgaven betreffende de C.H.U. verzameld kunnen worden'.

Door de nieuwe opzet verdwijnen de kiesverenigingen in de dorpen niet, maar misschien krijgen deze wel een minder politieke taak, zie de oproep tot een FAMILIEAVOND in Otterlo in 1963. Enkele jaren hebben deze dorpskiesverenigingen nog bestaan, waarbij op vergaderingen meestal een bestuurslid van de gemeentelijke kiesvereniging aanwezig was. In december 1967 worden ze echter definitief opgeheven en is er alleen nog de gemeentelijke kiesvereniging.

Over echt politiek inhoudelijke zaken gaat bijna geen enkel document. Wel zijn er veel documenten in de doos die over verkiezingen gaan en hierbij passeren nogal wat bekende Edese namen. Uiteraard worden regelmatig de namen genoemd van Alberts, Beukhof, Broekhuis en Wiegeraadt, CHU-leden die wethouder werden in Ede.

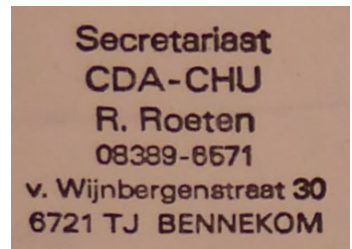
CHU -> CDA

In 1980 is de CHU opgegaan in het CDA, de partij die gevormd werd door fusie van de confessionele partijen ARP, CHU en KVP. Een lange weg is hieraan voorafgegaan. Op landelijk niveau beginnen de eerste samenwerkingsgesprekken

in 1967. In Ede is ook over de fusiegedachte gesproken, en in de documenten in mijn doos kom ik in 1969 in de notulen het volgende tegen: de voorzitter *'deelt de vergadering mede dat hij besprekingen heeft gevoerd met enkele functionarissen van de K.V.P. en de A.R.P. over een nauwere samenwerking. Van de zijde van de K.V.P. is hem in dit verband medegedeeld dat voorshands de samenwerking het best beperkt kan blijven tot de contacten die er met de beide fracties zijn. Een nauwer samengaan bij de komende verkiezingen wordt voorlopig niet nuttig geacht.'*

ARP en CHU werken wel meer samen en in 1971 wordt voor 4 februari een gezamenlijke vergadering uitgeschreven. Op deze vergadering zullen de fractievoorzitters van beide partijen spreken *'over de samenwerking tussen de confessionele partijen en de gemeente-politiek'*. Een jaar later gaat het weer over drie confessionele partijen, want op 18 mei 1972 wordt gesproken over *'Samenwerking A.R.P.-K.V.P.- C.H.U. op plaatselijk niveau'*.

Hoewel...: *'Door de heer Alberts wordt meegedeeld, dat door de raadsfractie van de drie confessionele partijen is afgesproken op 30 mei 1972 een gecombineerde vergadering te houden over gewestvorming. Het merendeel der bestuursleden is het met deze gang van zaken niet eens. De gevoelens liggen nogal uiteen over het gezamenlijk vergaderen met de K.V.P. zonder dat vooraf ooit enig overleg tussen de desbetreffende besturen heeft plaatsgevonden. Tevens acht men het onjuist, dat fractieleden afspraken maken waaraan het bestuur min of meer is gebonden. Men is van mening dat de tijd nog niet rijp is voor gezamenlijke vergaderingen met de K.V.P. Het feit, dat de gezamenlijke fractievergaderingen wel succesvol verlopen wil nog geenszins zeggen, dat men dit ook voor de ledenvergaderingen moet gaan toepassen.'*

Op weg naar de fusie

Echter de wind draait en in de notulen van 7 september 1976 staat vermeld: *'De gehele vergadering is van oordeel dat naast enige schroom ook met het nodige enthousiasme het CDA-verband tegemoet moet worden getreden'*.

Nog datzelfde jaar 1976 wordt in Ede het CDA-verband opgericht en in 1978 doet het CDA voor het eerst mee aan de gemeenteraadsverkiezingen en haalt dan 16 zetels (van de 37); in 1974 haalden ARP, CHU en KVP gezamenlijk 11 zetels (van de 35).

Vanaf 1980 bestaat de CHU niet meer en is deze volledig opgegaan in het CDA, hoewel ook in Ede ongetwijfeld nog lang over 'bloedgroepen' zal zijn gesproken.

Een geërfde in de Buurt Ede-Veldhuizen

Cees Verschuur

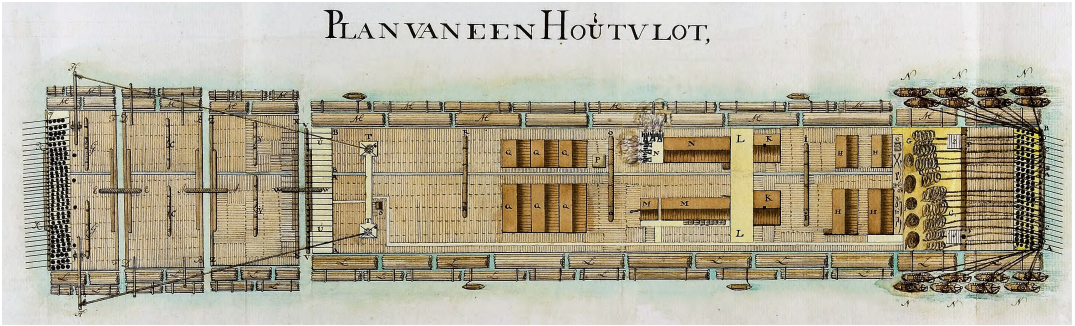
Voorouderonderzoek naar de familie Fölsche bracht mij naar de buurtspraak Ede-Veldhuizen. Een vroege vorm van democratie en rijk aan veel historie. Het was voor mij aanleiding deze historie een gezicht te geven via één persoon uit de familie Fölsche: *Gerd Hinrich Fölsche*, afkomstig uit Duitsland, maar uiteindelijk geërfde in de Buurt Ede-Veldhuizen.

Gerd is geboren op 10 december 1791 te Westerkappeln (Tecklenburg) en hij wordt daar op zondag 18 december gedoopt in de evangelische stadskerk. Zijn vader sterft op 18 juli 1815 (73 jaar) na een ziekbed van drie jaar aan tuberculose op Konermann's Hof te Metten (Tecklenburg). Hij was werkzaam als dagloner. Gerd's moeder is boerin, de schrijfkunst niet machtig; ze ondertekent documenten met drie kruisjes. Er is een briefwisseling met Gerd bewaard gebleven. Haar brieven laat zij (dicterend) door anderen schrijven. In november 1846 bericht zij Gerd over haar afnemende krachten; zij hoopt dat God haar spoedig uit de tijdelijke wereld opneemt in zijn hemel. Zij prijst Gerd om zijn liefdevolle aandacht voor haar. Het is haar laatste brief. Zij overlijdt twee maanden later op 5 januari 1847 aan ouderdomsgebreken in het armenhuis van Westerkappeln. Zij is dan 88 jaar.

Begin 19de eeuw is Pruisen herstellende van de strijd tegen de Fransen (Napoleon 1795-1815). In 1817 heerst in Tecklenburg een van de ergste hongersjaren. Rooftochten en diefstallen uit nood geboren zijn aan de orde van de dag. En voor jonge mannen zoals Gerd geldt sinds 1814 de algemene dienstplicht (Wehrpflicht) in het Pruisische leger. Hetgeen betekent dat hij van zijn 20e tot zijn 28e (zeven jaar!) deel uitmaakt van het staande leger. Deze periode was verdeeld in drie jaar verplichte militaire dienst en vier jaar als reservist. Voor Gerd is er lokaal weinig perspectief om voor een inkomen te zorgen en hij vertrekt definitief. Onwetend, dat hij mede een voorbode is van de emigratiegolf vanuit Tecklenburg naar Nederland en Amerika.

Hardnekkige familieverhalen, overgeleverd van generatie op generatie, vertellen dat Gerd per houtvlot vanuit Duitsland naar Nederland is gekomen om honger, armoede en dienstplicht te ontvluchten. Vlottransport was in die tijd niet ondenkbeeldig. Via de Rijn werden boomstammen geconstrueerd als houtvlot naar Dordrecht vervoerd. Het waren drijvende dorpen. Een Rijnvlot was gemiddeld 320 meter lang, 50 meter breed met een diepgang van 2.20 meter, en werd handmatig gemanoeuvreed. Hiervoor waren 500 man nodig, maar reken daarbij ook nog koks, broodsnijders, slachters, een timmerman en een kuiper. Naast enorme

PLAN VAN EEN HOÛTVLOT,

hoeveelheden voedsel werden ook levende ossen meegenomen. Dagelijks werd er één verorberd. Ook vloten van een kleiner formaat bepaalden regelmatig het beeld op de Rijn. Gerd is waarschijnlijk als bemanningslid of werkend passagier meegevaren.

Gerd wordt op 28 november 1823 geregistreerd in het nationaal militieregister van Gelderland. Hij heeft rosachtig haar, blauwe ogen, een rond voorhoofd en een ronde kin gevat in een blozend gelaat. Hij meet 1 meter en 62 centimeter. Van beroep is hij boerenknecht en woont te Hemmen (OverBetuwe). Zijn stijlvolle handtekening toont aan, dat hij de schrijfkunst machtig is. Zijn dienstnummer 147 wordt niet opgeroepen.

Op 20 december 1823 trouwt hij in Wageningen, om twee maanden later vader te worden . Hij trouwt drie keer (twee echtgenotes sterven zeer voortijdig) en wordt vader van vijf kinderen. Twee zonen sterven respectievelijk op twee- en tienjarige leeftijd.

Aanvankelijk woont hij in Wageningen. Zijn kinderen worden onder meer geboren in de Kapelstraat en Rouwenhofstraat. Gaandeweg ontwikkelt hij zich van boerenknecht tot metselaar, om ook landbouwer te worden met eigen bezit. Tussen 1827 en 1829 vestigt hij zich in Ede.

Op 16 augustus 1832 verschijnt zijn naam voor het eerst onder de aanwezigen van de buurtspraak. Hij woont in Veldhuizen en bezit daar een huis met tuin omgeven door bouwland. Totaal 5.170 m² . De opgaande bomen en hakhout vormen een afscherming van het omringende heideveld (93.450 m²), dat in handen is van de Buurt Ede. Hij heeft één achterbuurman, het is nog een eenzame plek (nu kruising Slijpkruikweg/Bettekamp). Tevens bezit hij nog 4.650 m² bouwland met hakhout aan de verderop gelegen Schaapsteeg (nu kruising Holleweg/Schaapsweg). Over al dit bezit geldt een belastbaar inkomen van f 31,31.

Op 6 mei 1870 overlijdt Gerd (78 jaar). Zijn laatste (derde) echtgenote overleeft hem. Het testament, opgemaakt door notaris W.F.J. Fischer, wordt geopend. Het testament laat naast toegenomen bezit sinds 1832 ook een eigen zitplaats nr. 79 in

de Oude Kerk van Ede zien. Hij heeft het goed gedaan sinds zijn ‘vlucht’ uit Duitsland.

Zijn bezittingen worden verdeeld of verkocht, maar hiermee raakt de naam Folsche in de Buurt niet in de vergetelheid. Integendeel zelfs, Gerd heeft noemenswaardige nakomelingen.

Op vrijdag 12 maart 1886 wordt 's middags om drie uur Evert Fölsche in Ede geboren. Hij trouwt in 1912 en krijgt drie kinderen. Zij wonen aan de Bunschoterweg, ter hoogte van de kruising met de Otterloosche grindweg en de Wekeromsche weg (nu de kruising met rijksweg N224).

Zij hebben een eigen huis met hof (fruitbomen, moestuin en bijenvolk) en zijn dus geërfden. Evert heeft een vaste baan bij de Staatsspoorwegen, later de Nederlandse Spoorwegen. ‘Hij werkt bij het Spoor’ was destijds de kreet. Het betekende een vast inkomen en vrij reizen. De familiefoto's getuigen van diverse reizen.

Spoorlijn Ede-Lunteren-Barneveld

Het Historisch Museum Ede beschrijft de functie en ‘werkplek’ van Evert Fölsche met een bijpassende foto: *Het overwachterslokaal aan de Bettekamp. Een drukke post, waar maar liefst vijf spoorwegovergangen moesten worden bediend. Vanaf het station Ede-centrum zijn dat de overwegen Brouwerstraat, Molenstraat, het kleine bewaakte overweggetje aan het Molenpad of Keuensteegje, dan nog hier bij het Bettekamp en als laatste de Amsterdamseweg. De post was om beurten bezet door o.a. B. Jansen en E. Folsche. De spoorbomen werden in november 1973 vervangen door A.H.O.B.'s. Daarna werd het spoorlokaal gesloopt. De twee kleine overwegen Bettekamp en Molenpad werden reeds eerder afgesloten.*

In 1939 viert Evert zijn zilveren jubileum bij de spoorwegen. Hij overlijdt op 3 december 1942. Astma is de oorzaak; door de Duitse bezetting ontbraken de benodigde medicijnen. Hoe wrang kan het zijn met je Duitse afkomst... Zijn jongste dochter wordt zeven jaar later mijn moeder.

De Fölsches als een dynastie van Buurtscheuters

Vanaf 1899 vervullen vier familieleden Fölsche achtereenvolgend de functie van buurtscheuter. Het is een aaneengesloten periode van 110 jaar, waarvan in de laatste periode Eveline Folsche met een gedegen bosbouw-achtergrond deze functie tot 2010 heeft uitgeoefend. Zij was daarmee de eerste vrouwelijke buurtscheuter.

Tijdens de buurtspraak van 19 september 2013 worden deze verdiensten gemarkeerd met de waarderingsspel van de Buurt, als eerste in de geschiedenis, toegekend aan oud-buurtscheuter Gerrit Fölsche voor zijn jarenlange inzet (1970-2006). Met feestelijk vertoon wordt hem dit waarderingssymbool door de Heidehoogheden opgespeld. Buurtrichter Geen Boere schetst in zijn toespraak kernachtig de historie over die 110 jaar.. Zijn uitgesproken waardering straalt af op al de andere actieve familieleden Fölsche voor de Buurt Ede-Veldhuizen, maar ik zie het ook als een hommage aan Gerd Hinrich Fölsche uit Tecklenburg.

Evert Fölsche

De schrijfwijze van de familienaam kent door de eeuwen heen vele mutaties: Folko (herkomst = Volk), Volcz (rond 1300), Volsch, Foltsch en uiteindelijk Fölsche omstreeks 1450. Daarna wisselend met Umlaut en vele verschrijvingen in registers en akten. Bijzonder, dat in Nederlandse akten de Umlaut regelmatig terugkomt. Het was door de oorlogsperiode ook een familiediscussie om wel of niet de Umlaut te hanteren. Vanuit historisch perspectief heb ik de 'oerschrijfwijze' gehanteerd.

Razzia – aanvulling

In de vorige Zandloper (2020-2, pagina 21-22) werd gesproken over de Duitse razzia in de nacht van 1 op 2 januari 1945. De heer F. Bosch uit Ede stuurde ons de volgende aanvulling:

Ook werden gearresteerd Frits van den Hengel, mijn ooms Marius en Gerrit Bosch (Otterloscheweg) en mijn vader Herman Bosch (Lindenlaan).

De arrestatie van mijn vader kan ik mij nog goed herinneren, zelfs mijn bed werd omgekeerd op zoek naar 'spullen'.

Mijn vader was EHBO-er en moest in de Landbouwhogeschool in Wageningen een ziekenzaal inrichten.

Zieken, onder anderen jongens uit Amsterdam werden opgenomen en zover mogelijk verzorgd. Voor ernstig zieken kwam dokter Derksema op de fiets naar Wageningen. Indien nodig werden zieken met paard en wagen onder bewaking naar het Juliana-ziekenhuis in Ede gebracht. Na een paar keer vond de bewaking bij de kazerne aan het spoor het welletjes en liet ze gewoon door. De volgende keer lagen er behalve zieken ook anderen onder het stro; bij het Juliana-ziekenhuis via de achteruitgang naar het Zwartelaantje, en weg!

COLOFON

Vereniging Oud Ede

De vereniging, opgericht in 1924, stelt zich ten doel volgens artikel 3.1 van de statuten: *'Het onderzoek van archieven en gedrukte bescheiden naar alles wat betrekking heeft op het ontstaan en de geschiedenis van de dorpen (kerken en buurten) van het ambt en van de gemeente Ede en het verzamelen en bewaren van alles wat van belang kan worden geacht voor en betrekking heeft op de geschiedenis van Ede.'*

Postadres Postbus 8293, 6710 AG Ede
Telefoon 06 348 676 27
E-mailadres info@oudede.nl & ledenadministratie: ledenadministratie@oudede.nl
Website www.oudede.nl
Bankrekening NL24 INGB 0003 5342 68

Bestuur:

Simon van de Pol (voorzitter), Hans Post (secretaris), Wim Bruijnes (penningmeester) & Patty Gonggrijp.

Leden;

De vereniging telt ca. 700 leden. Nieuwe leden kunnen zich aanmelden per telefoon, brief, e-mail en via de website. Beëindiging van het lidmaatschap uitsluitend schriftelijk per brief of e-mail vóór 1 november. De contributie bedraagt in 2020 € 17,50.

Erelid van de vereniging is Hetty Blaauw-de Wit.

Giften en schenkingen zijn fiscaal aftrekbaar omdat de Vereniging een erkende Algemeen Nut Beogende Instelling is. Omdat de VOE een culturele instelling is geldt zelfs een extra aftrek van 25%! De aftrek geldt overigens ook voor de contributie!

De Zandloper

Is een uitgave van de Vereniging Oud Ede en verschijnt viermaal per jaar. De redactie van De Zandloper bestaat uit Joyce van den Berg, Frans van Oort, Gerard van Bruggen en Hans Post (eindredacteur). De redactie is te bereiken op zandloper@telfort.nl.

Nieuwe artikelen die verband houden met de geschiedenis van Ede zijn welkom. De redactie behoudt zich het recht voor een artikel te weigeren. Overname van artikelen uitsluitend na schriftelijke toestemming van het bestuur van de VOE.

De redactie heeft zich ingespannen om rechthebbenden van de geplaatste afbeeldingen te achterhalen. Mocht u menen rechten te kunnen doen gelden, dan kunt u zich melden bij De Zandloper.

Productie van De Zandloper: BladNL, ISSN 1384-7090

HOUT EN BOUWSTOFFEN IMPORT BV

Voor al uw hout en bouwmaterialen
Frankeneng 20 in Ede
0318-636921

Het Vishuis Ede
Grotestraat 2
6711 AM Ede
tel. 0318-846575

KREEFT

BOUW EN ONDERHOUD SINDS 1896

- 📌 ONTWIKKELING
- 📌 NIEUWBOUW
- 📌 ONDERHOUD
- 📌 RESTAURATIE

INFO@BOUWBEDRIJFKREEFT.NL 📌 BOUWBEDRIJFKREEFT.NL

Ditters SUCCESSF[😊]ORMULE

- 😊 gratis taxatie
- 😊 hoogste verkoopprijs
- 😊 hypotheekafpraak binnen 24 uur!

kijk op www.ditters.nl

- ◆ Woningmakelaardij
- ◆ Hypotheken
- ◆ Taxaties
- ◆ Assurantiën

**FIETSEN
FITNESS**

M
maxstein
TWEEWIELERS EDE

SLIJKRUIKWEG 30 • EDE • WWW.MAXSTEIN.NL

MONDIAL MOUERS
Waaijberg Groep

**VERHUIZEN IS OVERAL HETZELFDE
SERVICE NIET.**

Offerte aanvragen?
www.waaijberg.nl

Tel: +31 (0)318 - 62 45 55 / Email: info@waaijberg.nl / www.waaijberg.nl